

DOI: 10.18559/SOEP.2018.4.1

Magdalena Myszkowska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Nauk Ekonomicznych,
Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
magdalena.myszkowska@ue.wroc.pl

**RESTRYKCYJNOŚĆ SEKTORA USŁUG
BIZNESOWYCH W KRAJACH GRUPY
WYSZEHRADZKIEJ**

Streszczenie: W artykule podjęto problem regulacji i przepisów ograniczających handel i inwestycje w sektorze usług biznesowych w krajach Grupy Wyszehradzkiej (V4). Jest to istotne zagadnienie ze względu na rosnącą rolę usług biznesowych jako ważnego komponentu nowoczesnych gospodarek, a także na umacniającą się pozycję krajów V4 na globalnej mapie czołowych lokalizacji tego rodzaju usług. Badanie przeprowadzono, posługując się metodą opisową, na podstawie analizy informacji dotyczących aktualnych środków oddziałujących na międzynarodowy handel usługami oraz wskaźników restrykcyjności pochodzących z nowej bazy OECD Services Trade Restrictiveness Index. Opracowanie jest przyczynkiem do dalszych badań nad relacją między restrykcyjnością polityki usługowej a międzynarodowymi przepływami usług i towarów.

Słowa kluczowe: handel usługami, restrykcje w handlu usługami, usługi biznesowe, Grupa Wyszehradzka.

Klasyfikacja JEL: F13, F14, L84.

**THE RESTRICTIVENESS OF BUSINESS SERVICES
IN THE VISEGRAD GROUP**

Abstract: The paper addresses the problem of regulations and provisions which restrict trade and investments in the business services sector within the countries of the Visegrad Group (V4). This is a significant issue on account of the growing role of business services as a key component of modern economies, as well as due

to the fact that the position of V4 countries continues to strengthen on the global map of critical locations for this type of services. The research was carried out with the use of a descriptive method, on the basis of a data analysis of current regulations and provisions impacting international trade in services and restrictiveness indicators, originating from the new OECD Services Trade Restrictiveness Index database. The elaboration constitutes a contribution to further research on the relationship between the restrictiveness of service policy and international flows of services and goods.

Keywords: services trade, services trade restrictions, business services, the Visegrad Group.

Wstęp

W ciągu ostatnich dwóch dekad Europa Środkowa i Wschodnia (EŚW) umocniła swoją pozycję na globalnej mapie czołowych lokalizacji usług biznesowych i trwale wpisała się w sieć transgranicznych powiązań przedsiębiorstw świadczących tego rodzaju usługi. Systematycznie wzrasta też zatrudnienie w tym sektorze, sytuując go w gronie tych, które odgrywają duże znaczenie na rynku pracy w EŚW. Struktura świadczonych usług charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem; największym udziałem odznaczają się (zorientowane na eksport) usługi komputerowe i rachunkowo-księgowo (Association of Business Service Leaders [ABSL], 2015). Czynnikiem, które wzmacniają pozycję regionu, są relatywnie niższe koszty pracy, dostępność wielojęzycznych i wysoko zmotywowanych młodych pracowników, bliskość kulturowa, łatwość zarządzania¹ oraz szybko poprawiająca się infrastruktura (ABSL, 2016).

Celem artykułu jest przedstawienie kompleksowego obrazu restrykcyjności przepisów i regulacji dotyczących kluczowych usług biznesowych w krajach należących do Grupy Wyszehradzkiej (V4). Analiza restrykcyjności usług biznesowych w Czechach, Polsce, na Słowacji i na Węgrzech została przeprowadzona na podstawie szczegółowych charakterystyk ograniczeń występujących w trzech podsektorach, tj. usługach prawnych, rachunkowo-księgowych oraz usługach komputerowych, wybranych z powodu ich znaczenia ekonomicznego pod względem wartości dodanej oraz zatrudnienia, a także dlatego, że często stanowią integralną część łańcuchów wartości i tym samym mają szerszy wpływ na gospodarkę (w tym na sektor produkcyjny).

¹ W porównaniu z offshoringiem w regionie Azji i Pacyfiku.

Podstawę prowadzonych badań stanowiły informacje dotyczące aktualnych regulacji i przepisów oddziałujących na międzynarodowy handel usługami oraz wskaźniki restrykcyjności² pochodzące z nowej bazy OECD Services Trade Restrictiveness Index (STRI). Wyniki przedstawiono w rozbiciu na pięć obszarów/kategorii środków wpływających na handel usługami, tj. na: restrykcje oddziałujące na wejście na rynek zagraniczny; restrykcje oddziałujące na przepływy osób; pozostałe środki dyskryminacyjne i standardy międzynarodowe; bariery ograniczające konkurencję oraz przejrzystość regulacyjną lub jej brak. W każdym z powyższych wariantów wartości indeksu restrykcyjności dla poszczególnych sektorów usług biznesowych w krajach V4 zostały porównane ze średnią wartością dla wszystkich 44 krajów ujętych w bazie.

Zebranie szczegółowych i ujednoliconych informacji dotyczących poszczególnych krajów i sektorów pozwoliło ustalić stopień relatywnej otwartości bądź restrykcyjności polityki usługowej, wskazać podobieństwa i różnice regulacyjne, zidentyfikować priorytetowe obszary reform oraz wskazać restrykcje, których zmniejszenie/zniesienie mogłoby się przyczynić do utworzenia bardziej otwartego i konkurencyjnego otoczenia rynkowego dla usług biznesowych w krajach V4.

W pierwszej części artykułu przedstawiono najważniejsze ogólne spostrzeżenia dotyczące stopnia względnej otwartości bądź restrykcyjności sektora usług biznesowych w krajach Grupy Wyszehradzkiej. W analizie restrykcyjności niejako naturalne jest odróżnienie usług profesjonalnych od pozostałych usług biznesowych, jako że te pierwsze są zwykle znacznie silniej regulowane i podlegają większej liczbie (bezpośrednich lub pośrednich) barier ograniczających handel i inwestycje. Dlatego w drugiej części artykułu opisano restrykcyjność regulacji w zakresie dwóch stosunkowo silnie regulowanych podsektorów usług profesjonalnych: prawnych i rachunkowo-księgowych, przedstawiono ich cechy charakterystyczne oraz wskazano główne środki ograniczające swobodę ich świadczenia. W trzeciej części zdefiniowano sektor usług komputerowych, omówiono sposoby ich świadczenia i zaprezentowano wskaźniki restrykcyjności oraz ich głów-

² Indeks restrykcyjności handlu usługami (STRI) przyjmuje wartości między 0 a 1, gdzie 0 oznacza rynek otwarty, a 1 – rynek całkowicie zamknięty dla zagranicznych dostawców usług. Indeks bierze pod uwagę regulacje *de iure* obowiązujące w 2016 roku, stosowane na zasadzie klauzuli najwyższego uprzywilejowania. Preferencyjne porozumienia handlowe nie są brane pod uwagę; na przykład dla krajów Unii Europejskiej (UE) rejestrowane są przepisy i regulacje mające zastosowanie wobec dostawców usług spoza Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG).

ne składowe. W zakończeniu artykułu przedstawiono najważniejsze wnioski z przeprowadzonej analizy.

1. Regulacje horyzontalne w polityce usługowej krajów Grupy Wyszehradzkiej

Tabela 1 przedstawia wartości wskaźnika restrykcyjności handlu usługami dla trzech podsektorów usług biznesowych, w zestawieniu z najwyższą, najniższą i średnią wartością STRI dla wszystkich krajów ujętych w bazie. Ilustruje zarówno poziom, jak i dyspersje restrykcji między krajami Grupy Wyszehradzkiej. Duża luka między średnim wynikiem a maksymalną wartością wskaźnika (1,0) nie powinna być odczytywana jako znaczna otwartość rynków usługowych. Wynik pomiędzy 0,2 a 0,3 oznacza już dość znaczące restrykcje w handlu międzynarodowym.

Tabela 1. Indeks restrykcyjności handlu wybranymi usługami biznesowymi w 2016 roku w krajach V4

Kraj	Usługi prawne	Usługi rachunkowo- -księgowe	Usługi komputerowe i pokrewne
Czechy	0,31	0,23	0,22
Polska	1,00	0,23	0,19
Słowacja	0,49	0,24	0,20
Węgry	0,76	0,27	0,26
Maksimum	1,00 (Polska)	1,00 (Turcja)	0,44 (Islandia)
Średnia	0,37	0,32	0,23
Minimum	0,08 (Łotwa)	0,08 (Chile)	0,10 (Rep. Korei)

Źródło: na podstawie (OECD, 2014).

Spośród krajów V4 tylko Czechy mają niższy od średniej wskaźnik restrykcyjności we wszystkich trzech podsektorach usług biznesowych. Poziom restrykcyjności polityki usługowej na Słowacji jest wyższy od średniej jedynie w wypadku usług prawnych. Restrykcyjność polityki w sektorze usług biznesowych w Polsce – w wyjątku usług prawnych, całkowicie zamkniętych dla zagranicznych usługodawców – nie przekracza średniego poziomu dla krajów ujętych w bazie OECD. Węgry natomiast mają

niższy STRI niż średnia w wypadku usług rachunkowo-księgowych, a dla usług prawnych i komputerowych poziom restrykcyjności jest tam wyższy od przeciętnego.

Poziom restrykcyjności polityki w obszarze usług biznesowych w krajach Grupy Wyszehradzkiej w dużej mierze wyjaśniają regulacje horyzontalne, dotyczące wszystkich sektorów.

W Republice Czeskiej wobec usługodawców kontraktowych, tj. osób będących pracownikami firmy usługowej nieposiadającej obecności handlowej na terytorium Czech, która zawarła umowę o świadczenie usług z czeskim konsumentem wymagającą czasowej obecności osób fizycznych, stosowany jest test rynku pracy. Testowi rynku pracy nie są natomiast poddawani pracownicy przenieszeni wewnątrz przedsiębiorstwa oraz osoby wykonujące wolne zawody. Okres pobytu jest ograniczony do 24 miesięcy w przypadku pracowników przenoszonych wewnątrz przedsiębiorstwa i usługodawców kontraktowych oraz do sześciu miesięcy (przy pierwszym pozwoleniu) w przypadku osób wykonujących wolne zawody.

Republika Słowacka przeprowadza test rynku pracy wobec pracowników chcących tymczasowo świadczyć usługi jako usługodawcy kontraktowi. Podobnie jak w Czechach, testowi rynku pracy nie są natomiast poddawani pracownicy przenieszeni wewnątrz przedsiębiorstwa oraz osoby wykonujące wolne zawody, jednak w przypadku tych dwóch kategorii okres pobytu jest ograniczony do odpowiednio 24 i 36 miesięcy.

W Polsce jedną z generalnych regulacji determinującą poziom STRI we wszystkich sektorach usługowych jest test rynku pracy mający potwierdzić brak możliwości zatrudnienia na dane stanowisko obywatela Polski/UE/EOG, stosowany wobec osób chcących tymczasowo świadczyć usługi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jako usługodawcy kontraktowi. Z kolei osoby wykonujące wolne zawody, aby otrzymać pozwolenie na zatrudnienie/pobyt, muszą udowodnić, że nowe przedsiębiorstwo będzie miało pozytywny wpływ na gospodarkę Polski, zwłaszcza w zakresie innowacyjności, wzrostu inwestycji i tworzenia miejsc pracy. Ponadto nabycie ziemi lub nieruchomości przez cudzoziemca wymaga uzyskania stosownego zezwolenia.

Na Węgrzech liczba pozwoleń na pracę wydawanych obywatelom państw spoza UE chcących tymczasowo świadczyć usługi na terytorium tego kraju podlega ograniczeniu, a kandydaci również są poddawani testowi rynku pracy.

Wśród regulacji horyzontalnych jednakowych dla wszystkich krajów Grupy Wyszehradzkiej można wskazać m.in. minimalne wymagania kapitałowe przy rejestracji działalności gospodarczej, zróżnicowane ze względu

na jej formę. Prawo dostępu do rynku zamówień publicznych w państwach V4 mają wyłącznie partnerzy regionalnych porozumień handlowych oraz członkowie stosownego porozumienia³ zawartego w ramach Światowej Organizacji Handlu (WTO). Standardy dotyczące transgranicznego przesyłania danych osobowych są określone na poziomie Unii Europejskiej. Transfery do krajów spoza Europejskiego Obszaru Gospodarczego mogą się odbywać jedynie wówczas, gdy kraje te zapewnią odpowiedni poziom ochrony, zasadniczo podobny do wymaganego w UE, lub gdy podmioty przetwarzające dane osobowe – zarówno wysyłający, jak i otrzymujący – zastosują zabezpieczenia zatwierdzone przez organy zajmujące się ochroną danych. Innym czynnikiem, który wpływa na wysokość STRI w krajach V4, jest liczba oficjalnych procedur i dni potrzebnych do zarejestrowania przedsiębiorstwa (tabela 2), które nadal przekraczają te najlepsze praktyki.

Tabela 2. Procedury związane z założeniem firmy w krajach V4 w 2016 roku

Wyszczególnienie	Czechy	Polska	Słowacja	Węgry
Liczb dni roboczych potrzebnych do dopełnienia procedur związanych z rejestracją firmy	9	37	11,5	7
Liczba obowiązkowych procedur związanych z rejestracją firmy	8	4	6	6
Całkowity koszt dopełnienia wszystkich procedur związanych z rejestracją firmy (procent dochodu <i>per capita</i>)	5,7	12,1	1,2	7,1

Źródło: na podstawie (World Bank Group, 2017).

Bariery w handlu usługami nie tylko ograniczają import w sektorze, którego dotyczą, ale również mogą znacząco wpływać na konkurencyjność przedsiębiorstw krajowych na rynkach zagranicznych. Ograniczenia w handlu usługami, mające głównie charakter nietaryfowy (pozagraniczny), stanowią bowiem obciążenie również dla firm krajowych, czyniąc je mniej efektywnymi. Ponadto zmniejszają poziom konkurencji na rynku krajowym i w ten sposób nie zachęcają lokalnych przedsiębiorców do wprowadzania innowacji i zdobywania nowych, w tym zagranicznych rynków. Przeprowadzone badania (Nordås i Rouzet, 2015) wykazują, że pozytywne efekty handlowe nawet relatywnie skromnych reform w sektorze usług mogą być dwa razy większe w eksporcie niż w imporcie. Co więcej, bariery w handlu

³ Porozumienia o zamówieniach publicznych (*Government Procurement Agreement – GPA*).

usługami mają negatywny wpływ nie tylko na wyniki danego sektora, ale również na sektory, w których usługi są wykorzystywane jak istotne nakłady w procesie tworzenia wartości. A zatem bardziej otwarty rynek usług będzie skutkował bardziej konkurencyjnym przemysłem.

2. Sektor usług prawnych i rachunkowo-księgowych

Usługi prawne i rachunkowo-księgowe są najszybciej rozwijającymi się podsektorami usług biznesowych i odgrywają ważną rolę w funkcjonowaniu nowoczesnych gospodarek. Handel tymi usługami znacząco wzrósł w ciągu ostatnich piętnastu lat, przede wszystkim na skutek zwiększenia międzynarodowego handlu i inwestycji, a także silnego wzrostu gospodarczego w krajach wschodzących i rozwijających się (Grosso i Shepherd, 2008). Usługi tej kategorii podlegają wymianie na podstawie czterech modeli zdefiniowanych przez Układ ogólny w sprawie handlu usługami (The General Agreement on Trade in Services – GATS), przy czym obecność handlowa (model 3) i obecność osób fizycznych (model 4) są preferowanymi formami przepływów w obu podsektorach. W wypadku usług rachunkowo-księgowych widać to na podstawie rozbudowanej sieci firm stworzonej przez tzw. wielką czwórkę⁴, która odpowiada za większość audytów spółek publicznych i przedsiębiorstw prywatnych w wielu krajach świata. Jednakże, w dużej mierze ze względu na wszechobecność restrykcji w tych podsektorach usługowych, struktura tych firm jest zbliżona do systemu porozumień franczyzowych (WTO, 2010). Obecność handlowa jest równie istotna w wypadku firm prawniczych, które, chcąc wesprzeć handlowe aspiracje swoich klientów, zakładają oddziały i przedstawicielstwa za granicą. Dodatkowym sposobem wejścia prawników na rynki zagraniczne, który zyskuje na znaczeniu w ostatnich latach, jest otrzymanie tymczasowego zezwolenia na świadczenie usług w kraju przyjmującym. Środek ten, określany przez ekspertów jako *flying in and flying out* (FIFO), pozwala prawnikom z innych jurysdykcji na tymczasowe przybycie do danego kraju w celu udzielenia porad prawnych z zakresu prawa międzynarodowego.

Tabela 3 prezentuje definicje usług prawnych i rachunkowo-księgowych zgodne z Listą sektorowej klasyfikacji usług (W/120) Światowej Organizacji Handlu (WTO, 1991), opartą na Centralnej Klasyfikacji Produktów Organizacji Narodów Zjednoczonych (The United Nations Provisional Central Product Classification – CPC Prov.).

⁴ PricewaterhouseCoopers, Deloitte Touche Tohmatsu, Ernst & Young i KPMG.

Tabela 3. Zakres usług prawnych i księgowych zgodnych z W/120 i CPC Prov.

Rodzaj usług	Zakres usług
Usługi prawne	8611. Usługi doradztwa prawnego i reprezentacji w poszczególnych dziedzinach prawa 8612. Usługi doradztwa prawnego i reprezentacji w postępowaniach ustawowych w quasi-sądowych trybunałach, komisjach, etc. 8613. Usługi prawne w zakresie dokumentów oraz uwierzytelniania 8619. Pozostałe usługi w zakresie doradztwa prawnego i informacji prawnej
Usługi rachunkowo-księgowe	8621. Usługi księgowe i audytorskie 86211. Usługi w zakresie audytu finansowego 86212. Usługi kontroli rachunkowej 86213. Usługi kompilacji deklaracji finansowych 86219. Pozostałe usługi rachunkowo-księgowe 8622. Usługi księgowe, z wyjątkiem zeznań podatkowych

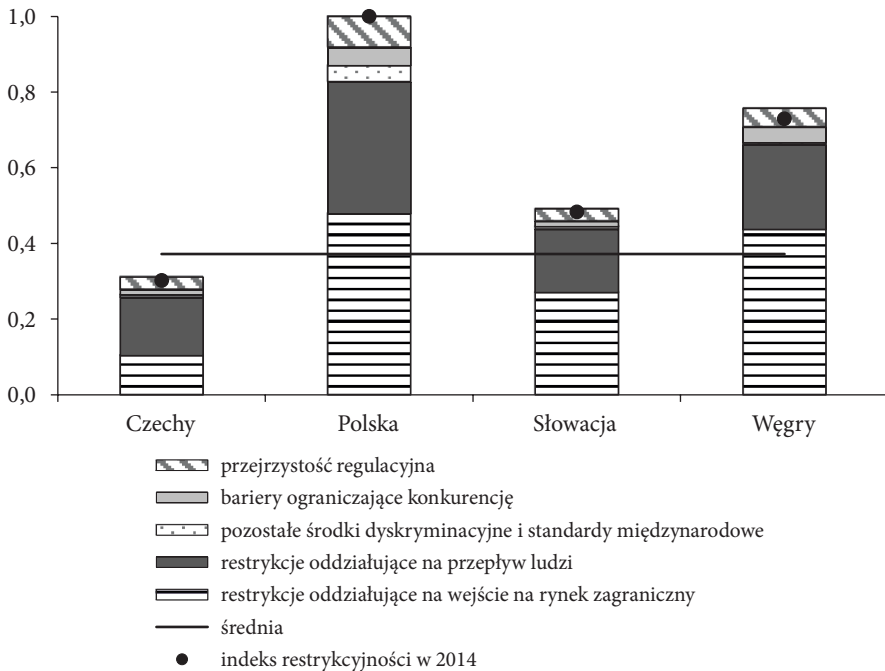
Źródło: (United Nations [UN], 2017).

Usługi prawne obejmują doradztwo i reprezentację, z podkreśleniem rodzaju praktyki (np. prawo kraju goszczącego, prawo kraju macierzystego i prawo międzynarodowe) zamiast dziedziny prawa (karne lub inne niż karne). Zawody związane z administrowaniem publicznym wymiarem sprawiedliwości (np. sędziowie) zostały wyłączone, podobnie jak usługi notarialne, które zwykle są wykonywane przez urzędników państwowych i podlegają innym reżimom regulacyjnym. Zakres usług rachunkowo-księgowych pokrywa kilka ściśle ze sobą związanych działalności: zestawianie sprawozdań i bilansów finansowych oraz przygotowywanie deklaracji podatkowych dla przedsiębiorstw, sprawdzanie i uwierzytelnianie dokumentacji księgowej.

Usługi prawne i rachunkowo-księgowe, wymagające dużych nakładów wysoko wykwalifikowanej pracy, tradycyjnie podlegają wysokiemu poziomowi regulacji (Grosso i in., 2014). Największym źródłem niedoskonałości rynku związanych ze świadczeniem tych usług jest różny zakres informacji, jakimi dysponuje usługodawca i konsument. Ponadto usługi te można zaliczyć do tzw. produktów na zaufanie (*credence goods*) (Darby i Karni, 1973), których cech nabywca prawie nigdy nie jest w stanie odpowiednio ocenić i dlatego wymagany jest zewnętrzny mechanizm zagwarantowania ich jakości poprzez wysokie standardy edukacji i szkoleń, który zwykle przyjmuje formę określonych – różnych w poszczególnych krajach – wymogów dotyczących kwalifikacji niezbędnych do wykonywania zawodu regulowanego. Podstawą do stosowania tego typu środków są zmienność kwalifikacji

międzynarodowych oraz niezdolność oceny przez lokalne organy regulacyjne kwalifikacji uzyskanych za granicą, odbytych szkoleń czy zdobytych doświadczeń. Wymogi kwalifikacyjne w sektorze usług prawnych są szczególnie rygorystyczne, ponieważ jest on wciąż nadmiernie podzielony granicami narodowymi i odzwierciedla narodowy charakter prawa.

Rysunek 1 przedstawia wartości indeksu restrykcyjności w podsektorze usług prawnych dla krajów Grupy Wyszehradzkiej. Ogólny poziom ograniczeń jest dość wysoki, ze średnią (dla wszystkich państw ujętych w bazie STRI) na poziomie 0,37. Suma wskaźników dla krajów V4 waha się od 0,31 do 1, uwydatniając znaczące zróżnicowanie restrykcyjności handlu pomiędzy krajami objętymi badaniem. W wypadku usług prawnych rezultaty są determinowane przez dwa typy restrykcji: oddziałujące na wejście na rynek zagraniczny i oddziałujące na przepływ ludzi, co odzwierciedla specyfikę tego sektora i otoczenie regulacyjne, w którym funkcjonuje. Wykonywanie usług prawnych wymaga posiadania określonego poziomu (odpowiednio potwierdzonych) kwalifikacji i wpisania do odpowiedniego rejestru pod-

Rysunek 1. Indeks restrykcyjności dla usług prawnych w 2016 roku

Zródło: na podstawie (OECD, 2014).

miotów uprawnionych. Mimo że limity udziału kapitału zagranicznego są rzadko wykorzystywane w wypadku usług prawnych, większość krajów ogranicza możliwość posiadania firm przez prawników, którzy uzyskali tytuł zawodowy poza państwem przyjmującym. Ograniczenia w zakresie własności kapitału występują często w połączeniu z wymogiem, by większość członków zarządu i menedżerów posiadała kwalifikacje zdobyte w kraju świadczenia usług.

Najbardziej restrykcyjną politykę w zakresie usług prawnych spośród krajów V4 prowadzi Polska, gdzie praktyka zarówno w zakresie prawa krajowego, jak i międzynarodowego wymaga uzyskania wpisu na jedną z list prowadzonych przez właściwą izbę adwokacką lub właściwą izbę radców prawnych (Ustawa z dnia 5 lipca 2002). Reżim regulacyjny wymaga, aby udziały w kapitale firm prawniczych należały do członków polskiej izby adwokackiej. Pomimo że kwalifikacje zdobyte za granicą są uznawane na zasadzie wzajemności, zagraniczni prawnicy z krajów, którym nie przyznano takiego traktowania, są zmuszeni ukończyć studia prawnicze, odbyć aplikację, zdać egzamin i uzyskać wpis do rejestru w państwie przyjmującym, tj. w Polsce. Ponadto nie istnieje system tymczasowych pozwoleń na świadczenie usług prawnych na terytorium Polski. Te restrykcje uniemożliwiają wejście na rynek prawnikom z krajów spoza EOG.

Na Węgrzech, gdzie usługi prawne (obok inżynierskich i w zakresie nagrywania dźwięku) są sektorem o najwyższej wartości wskaźnika restrykcyjności, wyłącznie zarejestrowani prawnicy mogą posiadać firmę prawniczą, zarządzać nią lub zasiadać w jej zarządzie. Aby otrzymać prawo wykonywania zawodu, wymagane jest posiadanie obywatelstwa kraju członkowskiego UE lub EOG. Zagraniczni prawnicy mogą udzielać porad prawnych w zakresie prawa zagranicznego lub międzynarodowego na zasadzie współpracy z lokalnym adwokatem lub firmą prawniczą i nie mogą założyć własnego przedsiębiorstwa.

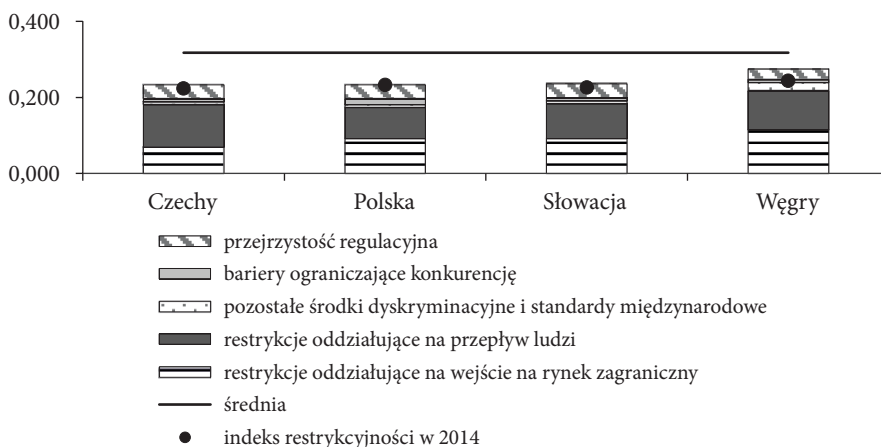
Sektor usług prawnych (obok architektonicznych i inżynierskich) na Słowacji również cechuje się relatywnie wysokim poziomem ograniczeń. Świadczenie usług zarówno w zakresie prawa krajowego, jak i międzynarodowego wymaga uzyskania odpowiedniego zezwolenia w Republice Słowackiej. Wszystkie udziały w firmie prawniczej i miejsca w jej radzie zarządczej muszą należeć do prawników, którzy uzyskali tytuł zawodowy w państwie przyjmującym, tj. na Słowacji. Ponadto zagraniczni prawnicy nie mogą się starać o uznanie swoich kwalifikacji, jeśli zostały one zdobyte poza UE, ani nie stosuje się tymczasowych pozwoleń na świadczenie usług prawnych. Co więcej, doradztwo w zakresie prawa międzynarodowego może być świad-

zione wyłącznie przez niezależnych konsultantów (a nie członków spółek z ograniczoną odpowiedzialnością).

Z kolei najmniej ograniczeń w zakresie świadczenia usług prawnych występuje w Republice Czeskiej, gdzie zagraniczne osoby fizyczne i prawne mogą posiadać wyłączny udział w kapitale firmy. Mają oni takie same prawa i obowiązki jak obywatele Czech i czeskie osoby prawne.

W porównaniu z wynikiem za rok 2014 (oznaczonym na wykresie czarnymi kropkami), wskaźnik dla wszystkich czterech krajów pozostał w zasadzie na tym samym poziomie, co oznacza, że nie wprowadzono znaczących zmian regulacyjnych w podsektorze usług prawnych.

Poziom restrykcyjności w podsektorze usług rachunkowo-księgowych w krajach Grupy Wyszehradzkiej był niższy od średniej dla wszystkich państw ujętych w bazie i oscylował wokół 0,2 (rysunek 2). Podobnie jak w przypadku usług prawnych, poziom restrykcyjności w obszarze usług rachunkowo-księgowych jest określany przede wszystkim przez bariery oddziałujące na przepływ ludzi i bariery oddziałujące na wejście na rynek zagraniczny. W tym podsektorze usługi kraje V4 nie stosują limitów udziału kapitału zagranicznego, ale raczej ograniczają prawo posiadania własności firmy (zwłaszcza audytorskiej) osobom, które wykształcenie zdobyły za granicą. Ograniczenia dotyczące własności kapitału występują najczęściej w połączeniu z wymogiem, aby większość zarządu i kadry menedżerskiej stanowiły osoby, które uzyskały stosowne kwalifikacje w kraju świadczenia usługi.

Rysunek 2. Indeks restrykcyjności dla usług rachunkowo-księgowych w 2016 roku dla usług rachunkowo-księgowych w 2016 roku

Źródło: na podstawie (OECD, 2014).

W Republice Czeskiej usługi rachunkowo-księgowe (obok usług nadawczych i kurierskich) są podsektorem z relatywnie najniższym wskaźnikiem restrykcyjności. Audytor, w odróżnieniu od księgowego, należy do zawodów regulowanych, w związku z czym właścicielami przynajmniej 50% kapitału muszą być osoby, które zezwolenie na wykonywanie profesji otrzymały w Czechach, EOG lub Szwajcarii. W odniesieniu do usług audytorskich proces uznawania kwalifikacji zdobytych za granicą (w krajach spoza EOG) odbywa się na zasadzie wzajemności i nie stosuje się wymogu posiadania narodowości.

Podobnie sytuacja przedstawia się w Polsce, gdzie w związku z tym, że usługi audytorskie (w przeciwieństwie do księgowych) są wpisane na listę zawodów regulowanych, większość członków zarządu oraz menedżerów firmy audytorskiej musi posiadać tytuł biegłego rewidenta.

Na Słowacji zawód księgowy jest nieregulowany, a zatem stosuje się generalne zasady uznawania kwalifikacji zdobytych za granicą. Natomiast w odniesieniu do usług audytorskich stosuje się zasadę wzajemności i dodatkowo wymagane jest zdanie testu umiejętności. Ponadto dyrektorzy wykonawczy firm audytorskich muszą być rezydentami jednego z krajów UE lub Szwajcarii.

Na Węgrzech osoby chcące świadczyć zarówno usługi audytorskie, jak i księgowe muszą uzyskać stosowne pozwolenie i dodatkowo – w wypadku usług audytorskich – zdać lokalny egzamin oraz świadczyć swoje usługi w kraju przyjmującym przez przynajmniej rok.

W okresie 2014-2016 kraje V4 nie wprowadziły regulacji, które mogłyby znacząco wpłynąć na zmianę warunków świadczenia usług rachunkowo-księgowych przez podmioty zagraniczne.

Usługi prawne, podobnie jak usługi rachunkowe i audytorskie, opierają się na wysokospecjalistycznej wiedzy i wiele czynności w tych podsektorach usług biznesowych zostało w ostatnich latach poddanych digitalizacji. Aby wykorzystać stworzone przez postęp technologiczny nowe możliwości handlu oraz wymiany idei i wiedzy, kraje V4 powinny unowocześnić regulacje w tym obszarze i złagodzić bariery wejścia dla zagranicznych usługodawców. Wyniki indeksu restrykcyjności dla krajów V4 potwierdziły pogląd, że usługi profesjonalne, zwłaszcza prawnicze, charakteryzują się relatywnie restrykcyjnym reżimem regulacyjnym, a także że złagodzenie kilku znaczących przeszkód – zwłaszcza tych oddziałujących na 3. i 4. model świadczenia usług – mogłoby doprowadzić do stworzenia bardziej liberalnego i konkurencyjnego otoczenia rynkowego.

3. Sektor usług komputerowych i pokrewnych

Usługi komputerowe należą do najbardziej dynamicznych podsektorów usługowych, a ich udział w handlu usługami ogółem gwałtownie wzrósł, choć z niskiej pozycji wyjściowej. Usługi komputerowe i pokrewne (tabela 4) należą też do najbardziej zdigitalizowanych i najłatwiej wymiernalnych w skali międzynarodowej kategorii usług rynkowych; mogą łatwo przepływać przez granice poprzez sieci elektroniczne. Jednakże handel transgraniczny nierzadko musi być wsparty wizytami w siedzibie klienta, zarówno w formie podróży służbowych mających na celu udzielenie pomocy technicznej, jak i w formie dłuższych pobytów służących na przykład wdrożeniu zmian organizacyjnych mających zmaksymalizować korzyści nowego oprogramowania. Handel usługami komputerowymi odbywa się zatem w dużej mierze poprzez wymianę transgraniczną, zwykle jednak w połączeniu z obecnością handlową i przepływem osób fizycznych.

Tabela 4. Zakres usług komputerowych zgodny z W/120 i CPC Prov.

Rodzaj usług	Zakres usług
Usługi komputerowe i pokrewne	841. Usługi doradztwa w zakresie instalacji sprzętu komputerowego 842. Usługi w zakresie wdrażania oprogramowania 843. Usługi przetwarzania danych 844. Usługi w zakresie baz danych 845. Usługi w zakresie konserwacji i naprawy maszyn i urządzeń biurowych, w tym komputerów 849. Pozostałe usługi komputerowe

Źródło: (UN, 2017).

Usługi komputerowe są bardzo konkurencyjnym sektorem, na którym nie występują żadne szczególne niedoskonałości rynku, które wymagałyby uregulowania. Dlatego wydaje się, że bariery w handlu usługami komputerowymi zwykle nie różnią się znacząco od tych występujących w innych sektorach ujętych w bazie. Wynika to głównie z tego, że usługi komputerowe są wrażliwe na ogólne regulacje ograniczające wymianę handlową, związane z przepływem osób oraz procedury administracyjne, które mogą być czaso- i kosztochłonne.

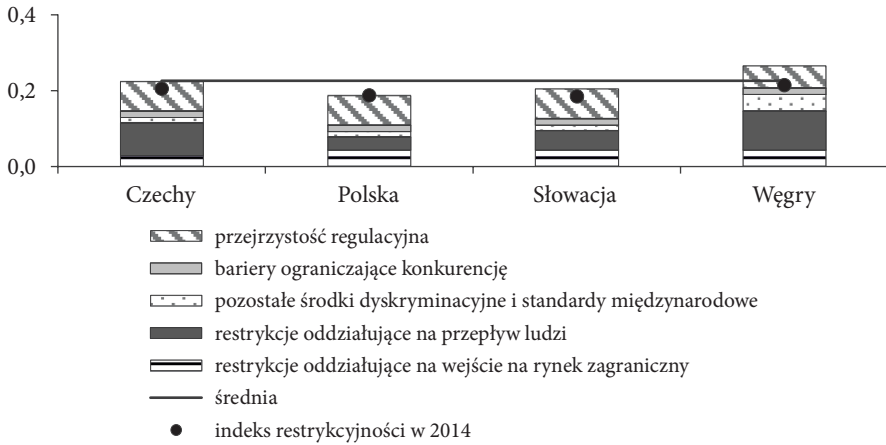
Nowe możliwości wejścia na rynki zagraniczne zarówno krajom rozwiniętym, jak i rozwijającym się stworzył offshoring usług komputerowych. Jest to proces dwukierunkowy – klient musi być w częstym kontakcie z dostawcą, żeby monitorować wykonywanie zleconych zadań i zapewnić ich jednakowe

rozumienie. Tak samo dostawca usług musi czasami uzupełnić usługi online o wizyty u klienta, w celu rozwiązania problemów technicznych i relacyjnych (Nordås i in., 2014). Komplementarność modeli świadczenia usług komputerowych (Nordås i Kox, 2009) powoduje, że restrykcje w zakresie tymczasowych przepływów osób – zarówno z kraju dostawcy do klienta, jak i klienta do dostawcy – oddziałują także na handel transgraniczny.

Ponadto handel usługami komputerowymi charakteryzuje się dużą wrażliwością na ograniczenia czasowe. Większość działalności gospodarczych zależy od systemów komputerowych, a problemy z ich prawidłowym funkcjonowaniem mogą spowodować duże straty finansowe. Stąd bariery regulacyjne, które utrudniają terminowe świadczenie usług komputerowych, mogą znacząco ograniczać ich wymianę w skali międzynarodowej. Dlatego też, aby móc szybko odpowiedzieć na potrzeby klienta, wiele firm komputerowych zdecydowało się ustanowić obecność handlową na głównych rynkach, by wspierać lub w niektórych przypadkach zastąpić wymianę transgraniczną. Komplementarność modeli świadczenia usług oraz relacja między dostawcą a klientem powodują, że brak ograniczeń w zakresie wymiany transgranicznej nie wystarcza, by zapewnić istnienie wolnego rynku usług komputerowych. Obecność lokalna, przez założenie oddziału lub częste wizyty dostawców usług komputerowych, stała się niezbędną w tym sektorze, zwłaszcza w przypadku usług o wyższej wartości dodanej (Rubalcaba i Kox, 2007).

Analizując wyniki STRI w zakresie usług komputerowych i pokrewnych dla krajów V4 (rysunek 3), można zaobserwować, że charakteryzują się one bardziej liberalnym reżimem handlowym niż inne usługi; ogólny poziom restrykcyjności jest dość niski i mieści się w przedziale między 0,19 a 0,27. Dwie kategorie ograniczeń zdominowały ten podsektor: restrykcje w zakresie przepływu osób oraz przejrzystość regulacyjna (w tym czas oczekiwania na rozpatrzenie wniosku o wizę). Warto zauważyć, że jest tak nie dlatego, że bariery w tych obszarach są wyjątkowo wysokie, a raczej ze względu na ich znaczenie. Jak wcześniej wskazano, obecność osób fizycznych jest ważnym modelem świadczenia usług komputerowych, występującym często w połączeniu z handlem transgranicznym lub obecnością handlową. Dlatego też barierom ograniczającym swobodny przepływ osób w tym podsektorze przypisano znacznie wyższą wagę niż w większości pozostałych.

Wnikliwa analiza wskaźników STRI dla usług komputerowych pozwala zauważyć, że żaden z krajów V4 nie stosuje restrykcji w zakresie udziału kapitału zagranicznego ani nie wymaga, by członkowie zarządu byli rezydentami. Transfer danych osobowych do kraju trzeciego, który nie zapewnia

Rysunek 3. Indeks restrykcyjności dla usług komputerowych i pokrewnych w 2016 roku

Źródło: na podstawie (OECD, 2014).

odpowiedniego poziomu ochrony, może być zrealizowany tylko wówczas, gdy operator wdroży odpowiednie zabezpieczenia (zatwierdzone uprzednio przez krajowy organ ochrony danych), w celu ochrony prywatności, podstawowych praw i wolności jednostek.

Wszystkie kraje stosują pewne ograniczenia w zakresie przepływu osób fizycznych tymczasowo świadczących usługi jako pracownicy przenoszeni w ramach jednego przedsiębiorstwa, usługodawcy kontraktowi lub wykonawcy wolnych zawodów. Usługodawcy kontraktowi, chcący świadczyć usługi w jednym z krajów V4, są poddawani testowi rynku pracy, a okres ich pobytu często jest ograniczony do 24-36 miesięcy. Kraje V4 stosują również odpowiednie procedury uznania kwalifikacji zdobytych za granicą. Wysoki wynik Węgier w tej kategorii restrykcji wyjaśniają ograniczenia ilościowe dotyczące pozwoleń na pracę udzielanych pracownikom przenoszonym wewnątrz przedsiębiorstwa, usługodawcom kontraktowym i niezależnym usługodawcom.

Pozostałe narzędzia dyskryminacyjne obejmują środki związane z zamówieniami publicznymi czy też dotyczą ustanawiania progów wartościowych, powyżej których powstaje obowiązek ogłoszenia przetargu. Wydaje się, że bariery ograniczające konkurencję, które obejmują własność publiczną, nie są ani szeroko rozpowszechnione, ani szczególnie szkodliwe w tym sektorze usług. Środkiem najczęściej występującym w badanej grupie państw są minimalne wymogi kapitałowe.

Przejrzystość regulacyjna (lub jej brak) jest ważnym obszarem determinującym wysokość STRI w podsektorze usług komputerowych. W większości krajów Grupy Wyszehradzkiej istnieje obowiązek publikowania regulacji w rozsądnym terminie poprzedzającym ich wejście w życie oraz przeprowadzania konsultacji publicznych otwartych dla wszystkich zainteresowanych podmiotów, w tym zagranicznych usługodawców. Wśród procedur administracyjnych, które ograniczają swobodę świadczenia usług komputerowych w badanych krajach, najczęściej wskazuje się czas oczekiwania na rozpatrzenie wniosku o wizę⁵, liczbę dokumentów potrzebnych, by otrzymać wizę służbową, a także liczbę dni i procedur związanych z dopełnieniem wszystkich formalności niezbędnych do rejestracji firmy oraz koszty z tym związane.

W porównaniu z rokiem 2014, wartość wskaźnika STRI jedynie dla Polski pozostała na niezmiennym poziomie, natomiast dla trzech pozostałych państw wzrosła – najwięcej (o 0,05) w przypadku Węgier, co było wynikiem wprowadzenia ograniczeń ilościowych w zakresie udzielanych pozwoleń na pracę.

Oparcie usług komputerowych na wysoko wykwalifikowanej sile roboczej oraz komplementarność handlu transgranicznego i przepływu osób fizycznych wyjaśniają, dlaczego restrykcje oddziałujące na swobodę przepływu osób stanowią tak istotny komponent STRI w tym podsektorze usług biznesowych. Usługi komputerowe są kluczowym elementem każdej nowoczesnej gospodarki, a dostęp do konkurencyjnych usług komputerowych może pomóc przedsiębiorstwom, zwłaszcza średnim i małym, poprawić produktywność i włączyć się w łańcuchy tworzenia wartości.

Zakończenie

W coraz silniej współzależnej gospodarce globalnej przepisy i regulacje ograniczające zagranicznym dostawcom usług biznesowych swobodę wejścia lub funkcjonowania na danym rynku krajowym nie tylko ograniczają konkurencję i efektywność w chronionym sektorze, ale także zwiększają koszty w innych sektorach, znajdujących się na kolejnych etapach łańcucha wartości, wykorzystujących usługi biznesowe jako niezbędny nakład. Dlatego otwarty, zdyswersyfikowany i konkurencyjny rynek usług biznesowych stanowiących istotny komponent każdej nowoczesnej gospodarki przyczyni-

⁵ Na przykład dla Indii to około dwóch tygodni.

nia się nie tylko do poprawy efektywności i produktywności w samym sektorze usługowym; jest też niezbędny w krajowej produkcji przemysłowej, a także stanowi konieczne spoiwo globalnych łańcuchów wartości.

Wyniki wskaźnika restrykcyjności wskazują, że nadal istnieje duży obszar do przeprowadzania reform w sektorze usług biznesowych krajów V4, które pobudziłyby zarówno gospodarki krajowe, jak i handel zagraniczny. Pozagraniczne regulacje dotyczące udzielania zezwoleń na pracę stanowią znaczące ograniczenie w handlu usługami profesjonalnymi; restrykcje w zakresie przepływu osób mocno ograniczają handel, zwłaszcza w sektorach wymagających dużych nakładów wykwalifikowanej pracy takich jak usługi komputerowe, prawne i rachunkowo-księgowo.

Istotną cechą ograniczeń w handlu usługami prawnymi i rachunkowo-księgowymi są występujące między nimi powiązania. Prawdopodobnie nawet bardziej w niż innych przypadkach restrykcje w tych podsektorach oddziałują silniej, gdy występują łącznie, niż gdy występuje oddzielnie. Ta komplementarność znajduje swoje korzenie w powszechnym występowaniu wymogów kwalifikacyjnych i wymogów uzyskania zezwolenia oraz w ich związku z innymi środkami oddziałującymi na handel usługami, co znajduje potwierdzenie w wynikach STRI dla krajów V4.

Bezpośrednie (specyficzne dla tego podsektora) ograniczenia w handlu usługami komputerowymi są rzadkością, jednak podsektor ten podlega ogólnym restrykcjom, oddziałującym na wszystkie sektory. Wśród nich największy udział w wartości STRI mają przeszkody w swobodnym przepływie osób – oddziałujące negatywnie zarówno na handel, jak i na inwestycje (Nordås i Kox, 2009), a następnie kwestie dotyczące przejrzystości regulacyjnej. W krajach V4 negatywny wpływ na handel usługami komputerowymi mają regulacje w postaci testu potrzeb rynkowych lub limitów dotyczących wydawanych pozwoleń na pracę, a także ograniczenia dotyczące czasu pobytu w ramach transferów wewnątrz korporacyjnych.

Kraje Grupy Wyszehradzkiej mogą poprawić efektywność swoich gospodarek, traktując priorytetowo reformy zwiększające konkurencyjność rynków usług biznesowych, koncentrując się na występujących jeszcze środkach horyzontalnych, oddziałujących na wszystkie rodzaje usług, oraz wprowadzając więcej prokonkurencyjnych regulacji w sektorze usług profesjonalnych, w którym zaobserwowano relatywnie wyższe wartości STRI.

Bibliografia

- Association of Business Service Leaders [ABSL]. (2015). *Business services in Central & Eastern Europe*. Pobrane 13 marca 2017 z http://www.absl.cz/docs/CEE_report_final.pdf
- Association of Business Service Leaders [ABSL]. (2016). *Europe's business services destinations*. Pobrane 13 marca 2017 z http://abslreport.com/wp-content/uploads/2017/02/raport_EURO2016_161224_epub_25.02.17.pdf
- Darby, M. R. i Karni E. (1973). Free competition and the optimal amount of fraud, *Journal of Law and Economics*, 16(1), 67-88.
- Grosso, M. G. i Shepherd, B. (2008). *Towards the development of a Services Trade Restrictiveness Index (STRI) for Professional Services*. Paris: The OECD Services Experts Meeting on Business Services.
- Grosso, M. G., Nordås, H. K., Gonzales, F., Lejarraga, I., Miroudot, S., Ueno, A. i Rouzet, D. (2014). *Services Trade Restrictiveness Index (STRI): Legal and accounting services* (OECD Trade Policy Papers, No. 171). <http://dx.doi.org/10.1787/5jxt4nkg9g24-en>
- Nordås, H. K., Grosso, M. G., Gonzales, F., Lejarraga, I., Miroudot, S., Ueno, A. i Rouzet, D. (2014). *Services Trade Restrictiveness Index (STRI): Computer and related services*, (OECD Trade Policy Papers, No. 169). <http://dx.doi.org/10.1787/5jxt4nkg9g24-en>
- Nordås, H. K. i Kox H. (2009). *Quantifying regulatory barriers to services trade* (OECD Trade Policy Papers, No. 85). <http://dx.doi.org/10.1787/5kgkqjqs6kd-en>
- Nordås, H. K. i Rouzet, D. (2015). *The impact of services trade restrictiveness on trade flows: First estimates* (OECD Trade Policy Papers, No. 178). <http://dx.doi.org/10.1787/5js6ds9b6kjb-en>
- Rubalcaba, L. i Kox, H. (2007). The growth of European business services. W: L. Rubalcaba i H. Kox (Eds.), *Business services in European economic growth* (s. 15-38). New York: Palgrave Macmillan.
- United Nations (UN). (2017). *Provisional central product classification*. United Nations Statistical Division. Pobrane 4 kwietnia 2017 z <https://unstats.un.org/>
- OECD. (2014). *Services Trade Restrictiveness Index*. Pobrane z <http://www.oecd.org/tad/services-trade/services-trade-restrictiveness-index.htm>
- Ustawa z dnia 5 lipca 2002 r. o świadczeniu przez prawników zagranicznych pomocy prawnej w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 2002 r. Nr 126, poz. 1069.
- World Bank Group. (2016). *Doing business 2017: Equal opportunity for all*. Pobrane 14 marca 2017 z <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2017>
- WTO. (1991). Services Sectoral Classification List, MTN.GNS/W/120, 10 July 1991. Pobrane z <http://i-tip.wto.org/services/default.aspx>
- WTO. (2010). *Accountancy services: Background note by the Secretariat*, S/C/W/316. Pobrane 22 lutego 2017 z <https://docs.wto.org/>